

(204. 3.)

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het op 20 April 1859 te Lissabon tusschen Nederland en Portugal gesloten tractaat (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 97), wees als grens tusschen het wederzijdsch gebied op Timor aan de grenzen van eenige daarin genoemde Nederlandsche en Portugeesche landschappen, zonder echter te vermelden hoe het beloop dier grenzen was. Dit was, doch slechts ten deele, geschied bij eene kaart en eene beschrijving, samengesteld door de gemengde commissie voor de grensregeling van 1851, op wier onderzoek en voorstellen het tractaat van 1859 berustte, want deze commissie had, hoofdzakelijk wegens den toenmaligen politieken toestand in sommige landschappen, de na te noemen grenzen niet kunnen opnemen:

a. van het in het Westen van het eiland gelegen Portugeesche gebied, dat in art. 3 van het tractaat van 1859 wordt aangeduid als de enclave Oikoussi, omvattende „l'Etat d'Ambenu où y est arboré le pavillon Portugais, l'Etat d'Oikoussi proprement dit et celui de Noimuti”;

b. van het in het midden van het eiland gelegen Nederlandsche landschap Maucatar, dat volgens art. 2 alinea 1 van genoemd tractaat „se trouve enclavé dans les états Portugais de Lamakitu, de Tanterine, de Follafaix (Follafait) et du Suai”;

c. van de mede in midden-Timor gelegen Nederlandsche landschappen Lamaknen (Lamakanée) en Lamaksanulu met de Portugeesche landschappen Lamakitu en Tafakay of Takaj.

En ook wat het wel opgenomen deel der grenzen betreft, lieten de aanwijzingen der grensregelingscommissie van 1851 menigmaal aan duidelijkheid te wenschen over.

De gelegenheid om op afdoende wijze aan de aldus bestaande en uit den aard der zaak ongewenschte onzekerheid een einde te maken, werd geopend door de bij de wet van 29 December 1893 *Staatsblad* n°. 233) bekrachtigde conventie van 10 Juni 1893, tot nadere regeling van de verhoudingen tusschen Nederland en Portugal in den Archipel van Timor en Solor, waarbij de contracteerende mogendheden verklaarden, dat er, in het belang van de uitoefening harer soevereiniteitsrechten, aanleiding bestond om eene duidelijker en nauwkeuriger grensbepaling tusschen hare bezittingen op het eiland Timor tot stand te brengen en tevens de thans bestaande enclaves te doen vervallen. Men zou te dien einde aan eene commissie van deskundigen opdragen een voorstel op te maken, dat zou kunnen strekken tot grondslag voor eene later te sluiten overeenkomst, welke de nieuwe grenslijn op het eiland zou aanwijzen.

Tot uitvoering van de bovenbedoelde overeenkomst werden op 8 October en 27 December 1897 tusschen den toenmaligen Minister-Resident te Lissabon en den Portugeeschen Minister van Buitenlandsche Zaken identieke nota's gewisseld (1), waarbij werd overeengekomen, dat eene Commissie van zes leden, (waarvan drie door Nederland en drie door Portugal te benoemen), belast zou worden met het maken van eene topographische kaart van de grenzen tusschen de Portugeesche en de Nederlandsche bezittingen op het eiland Timor, overeenkomstig de bepalingen van het tractaat van 1859. Daarna zou die Commissie de noodige

voorstellen ontwerpen, ten einde tot eene schikking te geraken aangaande de landstreken, die in het gebied van het eene of het andere land geënclaveerd lagen.

In het begin van 1898 werd door de beide Regeeringen tot de benoeming van de leden der bovengenoemde Commissie overgegaan en krachtens Koninklijk besluit van 24 Maart 1898 n°. 10 werden bij het Indisch besluit van 17 Juni 1898 n°. 18 van Nederlandsche zijde als commissarissen aangewezen de heeren F. FOKKENS, waarnemend resident van Timor en onderhoorigheden, P. A. H. VAN DER HAAS, majoor der infanterie en H. J. GRIJZEN, controleur bij het binnenlandsch bestuur in de bezittingen buiten Java en Madura. De Portugeesche commissarissen waren: kolonel JOSÉ CELESTINO DA SILVA, gouverneur van Portugeesch Timor, CARLOS VIEGOS COUTINHO, 1ste luitenant der marine en ANTONIO HEITOR, chef van de openbare werken op Timor.

Van begin Augustus 1898 tot 21 Februari 1899 was deze Commissie in het belang der grensbepaling op Timor werkzaam en het bleek toen dat hier en daar nopens het beloop der grenzen tusschen de verschillende staatjes en gevolgelijk ook over het beloop der grenzen tusschen het wederzijdsch gebied, zoowel in het midden als in het Westen van het eiland verschil van meening bestond, ten gevolge waarvan van beide zijden op zekere strooken gronds werd aanspraak gemaakt (1) en nieuwe quaestiën ontstonden, die bij de te treffen regeling mede tot oplossing moesten worden gebracht. Dat dienaangaande aan beide zijden van de grens niet eenstemmig werd gedacht, was trouwens reeds gebleken bij de verwickelingen waarvan melding is gemaakt in de Koloniale Verslagen van 1898 (bladz. 25), 1899 (bladz. 42) en 1900 (bladz. 46). De voornaamste moeilijkheid deed zich in dit opzicht voor in het westelijk deel van het eiland, daar de Commissie er hier niet in slagen kon, om, zooals in midden Timor, dubbele opmetingen te doen, ter bepaling hoe de grens zou loopen naarmate het betwiste grondgebied aan de eene of aan de andere Mogendheid mocht worden toegewezen. De oorzaak hiervan was, dat men het in de grenslandschappen zelf onderling over het beloop der grenzen oneens was en zich tegen elke opmeting verzetste, zoodat ten slotte aan de Commissie niets anders overschoot dan den opmetingsarbeid te staken en tot het aangeven op de kaart van een denkbeeldige, het betwiste gebied, d. i. het landschap Toenbaba, dwars doorsnijdende lijn haar toevlucht te nemen. Het vervolg dezer Memorie zal gelegenheid geven hierop nog nader terug te komen.

Ten slotte werd door de Commissie aan de beide Regeeringen het ontwerp aangeboden eener grensregeling, waaromtrent hare leden tot overeenstemming waren gekomen, doch die noch bij onze noch bij de Portugeesche Regeering onverdeelde instemming kon vinden. Andere voorstellen van beide zijden waren daarvan het gevolg, totdat eindelijk de Portugeesche Regeering het voorstel deed om het vraagstuk door gedelegeerden van beide zijden te doen bespreken, met welk denkbeeld onzerzijds gereedelijk werd ingestemd.

Deze besprekingen vonden van 23 Juni tot 3 Juli 1902 te 's Gravenhage plaats en leidden tot het voorstellen eener grensregeling, waarmede de beide Regeeringen zich ten slotte hebben kunnen vereenigen en die het onderwerp uitmaakt van het verdrag, dat thans aan de goedkeuring der Staten-Generaal onderworpen wordt.

Luidens dit den 1sten October 1904 gesloten verdrag, zal al het gebied ten Oosten van de in art. 5 daarvan omschreven grenslijn in het midden van het eiland aan Portugal en al het gebied ten Westen van die lijn aan Nederland behooren, uitgezonderd het in het Westen van het eiland gelegen en van het Nederlandsche gebied door de in art. 3 omschreven grenslijn gescheiden landschap O'Kussi—Ambenu, dat Portugeesch blijft.

Dé afscheiding van het wederzijdsche gebied door de beide hiergenoemde grenslijnen heeft ten gevolge, in de eerste plaats dat, zooals ook in de artt. 1 en 2 uitdrukkelijk is bepaald, het Nederlandsche landschap Maucatar aan Portugal en de Portugeesche landschappen Noimuti, Tahakay en Tamiru Ailala (2) aan Nederland zullen komen en verder dat Nederland zijne aanspraken erkend ziet op de verschillende landstreken in Timor — met name Bikome en Toenbaba in westelijk Timor en Mae-

(1) De tekst van deze Nota's (zie ook *Staatsblad* 1898, n°. 52) werd aan de Staten-Generaal medegedeeld bij brief van den Minister van Buitenlandsche Zaken dd. 24 Maart 1898 (zie Gedrukte Stukken van de Tweede Kamer, Zitting 1897/98 — 164, n°. 1).

(1) Zie de geel en rose gekleurde plekken op de bij deze Memorie gevoegde kaart.

(2) Eenige mededeelingen nopens deze verschillende landschappen zijn als bijlage aan deze Memorie toegevoegd.

besi, Maeboesa en Lakmaras in Midden Timor — waarover, zooals hierboven werd aangeteekend, gedeeltelijk reeds vóór, gedeeltelijk tijdens den arbeid der grensregelingscommissie zich verschil van opvatting had geopenbaard.

Is de toevoeging van het Portugeesche landschap Noimuti aan het Nederlandsche gebied en van het Nederlandsche landschap Maucatar aan het Portugeesche gebied noodzakelijk om tot de door het tractaat van 1893 beoogde deugdelijke grenslijn te kunnen komen, de aanhechting aan het Nederlandsche gebied van de Portugeesche landschappen Tahakay en Tamira Ailala vindt haren grond allereerst in den wensch om geen verandering te brengen in een in den loop der tijden ontstane staat van zaken, daar eerstgenoemd landschap thans onderworpen is aan het onder Nederlandsch gezag staande landschap Lamaknen, terwijl het andere geheel is opgelost in het mede onder Nederlandsch gezag staande landschap Lakekoen, zoodat daar niemand meer iets weet van eene grens tusschen Lakekoen en Tamira Ailala. Dat van de zijde van hoofden en bevolking van de zoeven genoemde in art. 1 en 2 van het verdrag bedoelde landschappen geen moeilijkheden uit hoofde van het verwisselen van Europeesch gezag te vreezen zijn, is bij gelegenheid van het grensonderzoek voldoende gebleken. De nieuwe grenslijn is, behoudens de wijzigingen, die daarin door den straks besproken wederzijdschen afstand van landschappen worden gebracht, geheel dezelfde als die welke bij het tractaat van 1859 werd bepaald; doch het verdrag van 1 October 1904 zal, zoowel door de beschrijvingen in art. 3 en 5 daarvan en de kaarten in art. 6 (1) bedoeld, als door hetgeen nopens het niet opgemeten deel der grens in het westelijk deel van het eiland in art. 4 is bepaald, eene duidelijke en nauwkeurige aanwijzing van haren loop in de plaats doen treden van de vage aanduiding, die daarentrent in het tractaat van 1859 en de stukken van de grenscommissie van 1851 voorkwam, terwijl overigens de grenslijn zóó is getrokken, dat zij bijna over haren geheelen loop eene natuurlijke is. Waar dit laatste niet het geval is, zal de grens, zooals in art. 10 is voorzien, in gemeen overleg worden uitgezet door de plaatselijke overheden.

De nieuwe grensbepaling verschilt slechts op één punt van het voorstel waaromtrent de gemengde commissie voor de grensregeling op Timor het in 1899 eens was geworden en wel wat betreft het beloop van het meergenoemde niet opgemeten grensgedeelte in het Westelijke deel van het eiland. Het geschil liep hier over het landschap Toenbaba, eene strook gronds, loopende van de zee af langs de Oostelijke grens van O'kussi Ambenu, dit is de grens die sub art. 3 n. 10 van het nieuwe verdrag aldus wordt aangeduid: „à partir de ce point”, (daar waar de Oé Sunan en de Noël Bilomi samenvloeien) „la limite suit le thalweg de l'Oé Sunan, traverse autant que possible Nipani et Kelali (Keli), gagne la source de la Noël Meto et suit le thalweg de cette rivière jusqu'à son embouchure”. Deze grens is van Nederlandsche zijde steeds als de Oostelijke grens van O'kussi-Ambenu beschouwd geworden.

Ten Oosten grenst Toenbaba aan de Nederlandsche landschappen Cisale en Insana; hoofden en bevolking rekenen zich te behooren tot het Nederlandsche landschap Amakono, hetgeen door de hoofden van dit landschap is bevestigd. Die aanspraken werden echter door Ambenu ontkend, welks radja beweerde dat Toenbaba hem zou toebehooren. Dit geschil niet tot oplossing kunnende brengen en wegens het verzet van beide partijen evenmin dubbele grenzen kunnende meten, omschreef de commissie de Oostgrens van O'kussi-Ambenu in haar eindvoorstel aldus: „A partir de ce point”, (dit is het hooger vermelde), „la frontière de l'Est d' (O'kussi)-Ambenu suivra la plus courte ligne, qui va jusqu' à l'embouchure de la rivière la Bol Bass” (deze ligt Oostelijk van de monding der Noël Meto), „de façon

qu'on observera des lignes naturelles et de manière à faire finir autant que possible les difficultés entre les indigènes d'(O'kussi) Ambenu et de Tunebaba (Amakono)”. Deze grensbepaling nu is wegens hare onbestemdheid niet overgenomen en de Portugeesche Regeering heeft er in toegestemd om als de Oostgrens van O'kussi-Ambenu aan te nemen die, welke van Nederlandsche zijde steeds als zoodanig beschouwd is geworden. Deze grens zal nu met medewerking van de Portugeesche autoriteiten alsnog zijn op te meten en op het terrein uit te zetten en eerst wanneer dit geschied en naar genoegen van beide Regeeringen bij een procesverbaal en kaart geconstateerd is, zullen, zooals uit het slot van art. 4 blijkt, de beide Mogendheden de soevereiniteit over de in artt. 1 en 2 vermelde landstreken verkrijgen. O'kussi-Ambenu zelf, blijft derhalve aan Portugal. Ten aanzien van dit landschap handhaafde de Portugeesche Regeering het standpunt, dat het, al is het ook in het tractaat van 1859 eene enclave genoemd, nochtans, uithoofde zijner begrenzing ten Noorden door de zee, in werkelijkheid geen enclave is en derhalve niet voor ruiling of afstand in aanmerking komt. Voor eene regeling der grens, bij gemeenschappelijk overleg, op anderen grondslag, bleek de Regeering te Lissabon niet te vinden.

Nopens de verdere bepalingen van het verdrag zij nog het volgende aangeteekend:

Eene bepaling als in art. 10 van het tractaat van 1859 voorkomt, betreffende het waarborgen van godsdienstvrijheid in de streken, die van sovereen zullen verwisselen, mocht ook in de onderwerpelijke overeenkomst niet ontbreken. Zij is opgenomen in art. 12.

In art. 13 wordt de zakelijke inhoud teruggevonden van de bij het verdrag van 10 Juni 1893 behorende, op 1 Juli 1893 te Lissabon uitgewisselde verklaring, betreffende de wederzijdsche toekenning van het recht van voorkeur, ingeval van afstand van soevereiniteitsrechten in den Timor- en Solor-archipel, terwijl in art. 14, en zulks in een verdrag met Portugal voor de eerste maal, is overeengekomen om, bij gebreke van overeenstemming over de uitlegging of uitvoering van het verdrag, een beroep op het Permanente Hof van Arbitrage te doen. In verband met de strekking van het mede op 1 October j.l. met Portugal gesloten verdrag, waarbij aan het Hof de beslissing wordt opgedragen in alle geschillen, omtrent welke, krachtens vroegere overeenkomsten, eene op verschillende wijzen geregelde scheidsrechterlijke beslissing zou worden ingeroepen, is thans op dit gebied eene eenvormige regeling met Portugal verkregen.

Zooals blijkt uit het wetsontwerp, dat deze Memorie vergezelt, is de wettelijke goedkeuring van het verdrag niet alleen noodig wegens de wijzigingen die het in het grondgebied van den Staat brengt, maar ook omdat het aan het Rijk geldelijke verplichtingen oplegt. Van die verplichtingen blijkt uit art. 4 en art. 10 van het verdrag, maar zij kunnen ook het gevolg zijn van art. 14, wegens de daaruit voortvloeiende gehoudenheid van het Rijk tot voldoening van de praestatie waartoe het door het Hof van Arbitrage zal kunnen worden veroordeeld, als ook om zijn deel te dragen van de kosten der arbitrage.

Met betrekking tot art. 2 van het wetsontwerp zij er aan herinnerd, dat, krachtens art. 31 van het aldaar aangehaalde verdrag van 31 Juli 1899, de mogendheden, die gebruik maken van arbitrage, eene bijzondere akte (compromis) hebben te onderteekenen, waarin het voorwerp van het geding, alsmede de omvang van de bevoegdheid der arbiters duidelijk zijn omschreven.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,

W. M. v. WEEDE.

De Minister van Koloniën,

IDENBURG.

(1) Daar deze kaarten voor de toevoeging aan het wetsontwerp op verkleinde schaal zijn gereproduceerd, worden lichtdrukken van de oorspronkelijke kaarten ter griffie van de Kamer nedergelegd.